

Liene Purple
Daugavpils Universitāte, Latvija

PILSĒTVIDES AINAVAS VIZUĀLI-ESTĒTISKĀS KVALITĀTES NOVĒRTĒJUMS DAUGAVPILS CIETOKSNĪ

Abstract

Assessment of visually-aesthetical quality in urban environment landscape in Daugavpils Fortress.

Aestheticism of a landscape is an important aspect in every place where people work and live. Every landscape changes becoming more aesthetic or declining within the time and under impact of human activities. That is why the aim of the research is to establish visually aesthetical quality of the Daugavpils Fortress landscape by the checklist of visually-aesthetical assessment.

The following methods were used in evaluation of landscape quality: the method of data obtaining and collection, the method of landscape evaluation, the mathematic method of data processing and the method of geomathic research.

The results of the research show middle quality landscape in the fortress in every season. The biggest number of points was established in autumn of 2009 and spring of 2010. In every season, except in winter of 2011, the highest landscape quality was observed in the two selected places – on the wall at the Arsenal building and in the Commandant's garden. In winter of 2011, the highest landscape quality was established in the two selected places – in Commandant's garden and on Vaļņu Street.

Daugavpils Fortress is a protected cultural monument of local and national significance with a very interesting architecture and layout. The results show that fortress has lost its visual attraction. The fortress has architectural and cultural history value that must be preserved.

Atslēgas vārdi: ainava, vizuāli-estētiskās kvalitātes novērtējums, ainavas kvalitāte, Daugavpils cietoksnis.

Ievads

Cilvēkam ir vajadzīga sev apkārt estētiska un droša vide, jo tas lielā mērā ietekmē to kā jūtas cilvēks. Estētiski sakoptā vidē cilvēks var gan labāk atpūsties, gan kvalitatīvāk un produktīvāk strādāt.

Estētiski skaista ainava ir svarīga pilsētas sastāvdaļa. Tā rada priekšstatu par konkrēto pilsētu, līdz ar to arī par cilvēkiem, kas tur dzīvo. Cilvēks ar savu darbību vidi var uzlabot vai tieši pretēji degradēt to.

Pētījuma mērķis ir noskaidrot Daugavpils cietokšņa ainavas vizuāli estētisko kvalitāti, izmantojot ainavas estētiskā novērtējuma kontroljautājumus.

Lai sasniegtu mērķi tika izvirzīti šādi uzdevumi:

1. Veikt literatūras un INTERNET avotu analīzi un apkopot informāciju par ainavu, cietoksni un Daugavpils pilsētas vēsturi.
2. Izvēlētajos skatupunktos veikt ainavas kvalitātes vizuāli estētisko vērtējumu.
3. Veikt iegūto rezultātu apkopošanu un salīdzināšanu.
4. Noteikt, kāds lielums katrā parametrā dominē.

5. Raksturot Daugavpils cietokšņa pilsētvidi kopumā.

Literatūras apskats

Visbiežāk ainavas novērtēšanu veic ainavas vizuālo, estētisko, kultūras un kultūras mantojuma vērtību izpētei un klasificēšanai. Ainavu novērtēšana palīdz pieņemt lēmumus. Piemēram, ainavas rekreatīvā potenciāla novērtējums palīdz saprast, kur un kādā veidā visracionālāk ieguldīt līdzekļus tūrisma infrastruktūras attīstībai (Stūre 2004: 30). Ainavas vizuālā analīze palīdz noskaidrot augstvērtīgos, saglabājamus, mazvērtīgos un fona elementus (Melluma & Leinerte 1992: 11).

Daugavpils cietoksnis ir gan vietējas, gan valsts nozīmes aizsargājams kultūras piemineklis ar ļoti interesantu arhitektūru un plānojumu. Ar laiku Daugavpils cietokšņa ainavas ir degradējušās. Ainavas vizuāli – estētiskās kvalitātes novērtējums parāda objektīvu vērtējumu par cietokšņa ainavu. Daugavpils cietoksnim ir arhitektoniski kompozicionālā un kultūrvēsturiskā vērtība, kas ir jāsaglabā.

Daugavpils no citām vecākajām Latvijas pilsētām atšķiras ar to, ka tai nav vecpilsētas. Tā vietā Daugavpilij ir 19. gs. Sākumā celtais cietoksnis. Daugavpils cietoksnis ir vienīgais tā laika cietoksnis Baltijā, kas saglabājies bez lielām izmaiņām līdz mūsdienām (Stelpa 2009: 84).

1772. gadā Polijas dalīšanas rezultātā, Latgale un Baltkrievija tika pievienota Krievijas sastāvā. Sākās jauns etaps Daugavpils attīstībā (Zandbergs 1996: 173). Kad 1810. gadā saasinājās Krievijas un Francijas attiecības, Aleksandrs Pirmais nolēma nostiprināt Krievijas impērijas rietumu robežu (Liepa 2000: 16). 1810. gadā sāka celt cietoksni. Cietokšņa projekta autors ir Jegors Hekelis (Kilevica 2006: 46).

Materiāli un metodes

Daugavpils cietokšņa teritorijā kopumā tika izvēlēti 11 skatupunkti. Dienesta daļā no 11 izvēlētajiem skatupunktiem atradās 8, dzīvojamajā daļā 2 skatupunkti un 1 skatupunkts no cietokšņa ārpusē Vaļņu ielā.

Ainavas kvalitātes vērtēšanā tika izmantota modificēta subjektīva ainavas uztveres kontroljautājumu tabula (skat. 1. tab.). Izvēlētajos skatupunktos tika novērtēta ainava un ar tabulas palīdzību, katram parametram tika piešķirti attiecīgi punkti. Tādā veidā tika izdalīta ainavas kvalitātes pakāpe (skatīt. 2. tab.).

1. tabula. Ainavas estētiskās kvalitātes kompleksa novērtējuma tabula (Matisovs 2007: 275).

Ainavas parametrs	Punkti			
	1	2	3	4
Mērogs	Tuvs	Mazs	Liels	Plašs
Daudzveidība	Vienmuļa	Vienkārša	Dažāda	Kompleksa
Harmonija	Haotiska	Nesaskanīga	Balansēta	Harmoniska
Kustība	Trakojoša	Neesoša	Dzīva	Mierīga
Krāsa	Vienkrāsaina	Neizteikta	Spilgta	Krāsaina
Smarža	Uzmācoša	Traucējoša	Neitrāla	Patīkama
Skaņa	Uzbāzīga	Traucējoša	Klusa	Patīkama
Iespaids	Nomācošs	Nepievilcīgs	Pievilcīgs	Skaists
Izjūtas	Draudošas	Nedrošas	Drošas	Patīkamas
Izteiksmīgums	Garlaicīgs	Neuzkrītošs	Interesants	Aizraujošs
Unikalitāte	Parasta	Neparasta	Reta	Unikāla

2. tabula. Ainavas estētiskās kvalitātes kompleksa novērtējuma tabula (Matisovs 2007: 275).

Vērtējums (punkti)	Ainavas kvalitāte
44 – 39	Augstvērtīga
38 – 32	Laba
31 – 25	Vidēja
24 – 18	Zema
17 – 11	Ļoti zema (degradēta)

Kopā bija 11 parametri, pēc kuriem tika noteikta ainavas kvalitāte. Vērtējums varēja atrasties 11 - 44 punktu intervālā.

Vērtējums tika veikts katrā gadalaikā sākot no 2009. gada vasaras līdz 2011. gada ziemei. Ainava tika vērtēta gan vizuāli, gan ietverot citas sajūtas, piemēram, „smaržu”, „skaņu”, „izjūtas”. Lai ainavas kvalitātes vērtējums būtu pēc iespējas objektīvāks, vērtēšanā katrā gadalaikā piedalījās vismaz divi cilvēki.

Ainavas novērtēšanā iegūtie parametru punkti katram skatupunktam tika ievadīti Microsoft Office Excel 2003 programmā saskaitīti kopā ar funkciju SUM. Ar funkcijas Average palīdzību tika aprēķināts katra skatupunkta ainavas kvalitāte – ļoti zema, zema, vidēja, laba vai augstvērtīga konkrētā sezonā.

Rezultāti

Visos gadalaikos tika konstatēta vidēja ainavas kvalitāte (skat. 1., 2., 3., 4., 5., 6. tab.). Vislielākais punktu skaits tika konstatēts 2009. gada rudenī un 2010. gada pavasarī. Visos gadalaikos, izņemot 2011. gada ziemā, augstākā ainavas kvalitāte tika novērota divos skatupunktos - uz vaļņa pie arsenāla ēkas un Komandanta dārzā. 2011. gada ziemā visaugstākā ainavas kvalitāte tika konstatēta Komandanta dārzā un Vaļņu ielā. Visos gadalaikos, izņemot 2010. gada rudenī un 2011. gada ziemā, viszemākais punktu skaits tika konstatēts Mihaila un Hekeļa ielas krustojumā, kas cietokšņa teritorijā atrodas vistālākajā stūrī no Mihaila vārtiem. 2010. gada rudenī viszemākais punktu skaits tika konstatēts Nikolaja un Imperatora ielas krustojumā. 2011. gada ziemā viszemākais punktu skaits tika konstatēts uz laukuma un Mihaila un Hekeļa ielas krustojumā.

Vērtējumu skatupunktos veica vismaz divi cilvēki. Gandrīz katrā skatupunktā ir atsevišķi parametri, kuros vērtētāju viedoklis vairāk vai mazāk atšķiras. Sezonālas izmaiņas tika novērotas visos gadalaikos, bet tas kopējo ainavas kvalitāti neietekmēja.

Katrā gadalaikā tika noteikts, kas dominē katrā parametrā sezonās. Visbiežāk gadalaikos atšķīrās „iespaids”, „krāsas”, „skaņas” un „kustības” parametru lielums. Pārējie parametru lielumi gadalaikos īpaši neatšķīrās.

Vislielākās pārmaiņas tika novērotas 2010. gada pavasarī, sākoties rekonstrukciju darbiem.

Smarža visos gadalaikos neitrāla. Netika nevienā vietā konstatēti citi smaržas parametri.

„Unikalitāte”, „mērogs”, „smarža” un „skaņa” – šie parametri galvenokārt paceļ ainavas kvalitāti gandrīz visos skatupunktos, lai gan ēkas izskatās nolaistas un drūmas. Cietokšņa teritorijā ir daudz nolaistu un degradētu ēku, kas bojā vizuāli estētisko ainavu.

Cietoksnis ir ar interesantu vēsturi, arhitektūru un ēku izvietojumu. Cietoksnis nav salīdzināms ne ar vienu citu Daugavpils mikrorajonu. Nepieciešami atjaunošanas darbi, lai šo unikālo vēstures mantojumu saglabātu.

1.tabula. Pilsētvides novērtējums 2009. gada vasarā. Autors: L. Purple

Ainavas parametri	Skatupunkti											Vidējais
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
Mērogs	4	3	3	4	3	2	3	3	3	3	4	3,2
Daudzveidība	4	4	2	2	2	3	2	2	3	3	2	2,6
Harmonija	4	3	3	3	3	2	4	3	1	1	3	2,7
Kustība	2	2	3	2	2	2	2	2	3	3	3	2,4
Krāsa	2	2	2	1	1	1	2	2	2	2	2	1,7
Smarža	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Skaņa	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2	2,9
Iespaidi	3	2	3	3	2	3	4	3	2	2	2	2,6
Izjūtas	3	2	3	3	2	2	4	2	2	2	3	2,5
Izteiksmīgums	3	3	2	2	1	3	3	3	3	2	2	2,4
Unikalitāte	4	4	2	3	1	3	4	3	2	3	3	2,9
Kopā	35	31	29	29	23	27	34	29	27	27	29	28,9

2. tabula. Pilsētvides novērtējums 2009. gada rudenī. Autors: L. Purple

Ainavas parametri	Skatupunkti											Vidējais
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
Mērogs	4	3	3	4	3	2	3	3	3	3	4	3,2
Daudzveidība	4	4	2	2	2	3	2	2	3	3	2	2,6
Harmonija	4	3	3	3	3	2	4	3	1	1	3	2,7
Kustība	2	2	3	2	2	2	2	2	3	3	3	2,4
Krāsa	2	2	4	1	1	4	4	2	2	3	2	2,4
Smarža	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Skaņa	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2	2,9
Iespaidi	3	2	3	3	2	3	4	3	2	2	2	2,6
Izjūtas	3	2	3	3	2	2	4	2	2	2	3	2,5
Izteiksmīgums	3	3	3	2	1	3	3	3	3	2	2	2,5

Unikalitāte	4	4	2	3	1	3	4	3	2	3	3	2,9
Kopā	35	31	32	29	23	30	36	29	27	28	29	29,7

3. tabula. Pilsētvides novērtējums 2010. gada ziemā. Autors: L. Purple

Ainavas parametri	Skatupunkti											Vidējais
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
Mērogs	4	3	3	4	3	2	3	3	3	3	4	3,2
Daudzveidība	4	4	2	2	2	3	2	2	3	3	2	2,6
Harmonija	4	3	3	3	3	2	4	3	1	1	3	2,7
Kustība	2	2	4	2	2	2	2	2	3	3	3	2,4
Krāsa	1	1	2	1	1	1	1	2	2	2	1	1,4
Smarža	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Skaņa	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2	2,9
Iespaidis	3	2	3	3	2	3	4	3	2	2	2	2,6
Izjūtas	3	2	3	3	2	2	4	2	2	2	3	2,5
Izteiksmīgums	3	3	2	2	1	3	3	3	3	2	2	2,4
Unikalitāte	4	4	2	3	1	3	4	3	2	3	3	2,9
Kopā	34	30	30	29	23	27	33	29	27	27	28	28,6

4. tabula. Pilsētvides novērtējums 2010. gada pavasarī. Autors: L. Purple

Ainavas parametri	Skatupunkti											Vidējais
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
Mērogs	4	3	3	4	3	2	3	3	3	3	4	3,2
Daudzveidība	4	4	2	2	2	3	2	2	3	3	2	2,6
Harmonija	4	3	4	2	2	2	4	3	1	1	3	2,6
Kustība	2	2	4	2	3	2	2	3	3	3	3	2,6
Krāsa	3	3	3	2	1	3	4	3	3	3	2	2,7
Smarža	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Skaņa	3	3	3	3	2	3	3	1	3	3	2	2,6
Iespaidis	3	2	3	2	1	3	4	2	2	2	2	2,4
Izjūtas	3	2	3	3	2	2	4	2	2	2	3	2,5

Izteiksmīgums	3	3	3	2	1	3	3	3	3	2	2	2,5
Unikalitāte	4	4	2	3	1	3	4	3	2	3	3	2,9
Kopā	36	32	33	28	21	29	36	28	28	28	29	29,6

5. tabula. Pilsētvides novērtējums 2010. gada rudenī. Autors: L. Purple

Ainavas parametri	Skatupunkti											Vidējais
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
Mērogs	4	3	3	2	3	2	3	3	3	3	4	3
Daudzveidība	2	1	3	3	1	3	2	2	3	3	1	3,1
Harmonija	3	1	1	1	2	1	3	3	1	1	3	1,8
Kustība	2	2	3	2	2	2	2	2	3	3	3	2,4
Krāsa	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	2	1,9
Smarža	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Skaņa	3	3	3	3	3	3	3	3	2	3	2	2,8
Iespaidi	3	1	1	1	2	1	3	2	1	1	2	1,6
Izjūtas	3	2	2	3	2	2	3	2	2	2	3	2,4
Izteiksmīgums	3	1	2	2	2	2	3	2	2	2	2	2,1
Unikalitāte	3	2	1	2	1	2	3	2	2	2	2	2
Kopā	31	21	24	24	23	23	30	26	24	24	27	25,2

6. tabula. Pilsētvides novērtējums 2011. gada ziemā. Autors: L. Purple

Ainavas parametri	Skatupunkti											Vidējais
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
Mērogs	4	3	3	4	3	2	3	3	3	3	4	3,2
Daudzveidība	1	1	1	1	1	3	2	2	3	3	3	1,9
Harmonija	1	1	1	1	2	2	3	3	2	1	3	1,8
Kustība	2	2	3	2	2	2	2	2	3	3	3	2,4
Krāsa	2	1	2	2	2	2	2	2	2	1	2	1,8
Smarža	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Skaņa	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2	2,9
Iespaidi	2	1	2	1	2	2	3	2	2	2	2	1,9

Izjūtas	2	2	3	3	2	2	3	3	3	3	3	2,6
Izteiksmīgums	1	2	2	1	1	1	2	2	1	2	3	1,6
Unikalitāte	3	4	1	1	1	2	3	2	2	2	3	2,2
Kopā	24	23	24	22	22	24	29	27	27	26	31	25,4

Secinājumi

1. Daugavpils cietokšņa pilsētvides ainavas kvalitātes kompleksa novērtējuma rezultātā visos gadalaikos tika konstatēta vidēja ainavas kvalitāte.
2. Sezonālas atšķirības tika konstatētas visbiežāk ainavu novērtēšanas parametros – “krāsa”, “kustība”, „skaņa” un “iespaids”.
3. Augstākais punktu skaits tika konstatēts uz vaļņa pie arsenāla ēkas, komandanta dārzā un Vaļņu ielā.
4. Zemākais punktu skaits tika konstatēts Mihaila un Hekeļa ielas krustojumā, Nikolaja un Imperatora ielas krustojumā un uz laukuma.
5. Kustība visos gadalaikos tika novērota trīs skatupunktos – dzīvojamajā daļā un Vaļņu ielā.
6. Ainavas vizuālā kvalitāte ir vērtējama no ļoti zemas līdz augstai. Ļoti augsta kvalitāte nevienā skatupunktā netika novērota.
7. Lai gan lielākā daļa ainavu ir zaudējusi savu vizuālo pievilcību, ainavas kvalitātes pakāpi paaugstināja „skaņa”, „smarža”, „mērogs” un „unikalitāte”.

Bibliogrāfija

1. Kilevica, L. (2006) *Ceļvedis Daugavpils*. Rīga: Jumava
2. Liepa, A. (2000) *Vēstures līkločos*. Rīga: Puse Plus
3. Matisovs, I. (2007) *Pilsētvides ainavas transformācija Latgales reģionā 20-21. gadsimtu mijā*. Rēzekne: Rēzeknes augstskola
4. Melluma, A., Leinerte, M. (1992) *Ainava un cilvēks*. Rīga: Avots
5. Stelpa, Dz. (2009) *Lielā Latvijas enciklopēdija*. Rīga: Zvaigzne ABC
6. Stūre, I. (2004) *Ainavas daudzveidīgais saturs un aizsardzība*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds
7. Zandbergs, A. (1996) *Daugavpils 19. gadsimtā*. Rīga: Rīga